

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCES IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті описані сучасні тенденції викладання іноземної мови в закладах вищої освіти, які дають можливість по закінченні курсу мати необхідні комунікативні спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування. Це передбачає формування в студентів комунікативних компетентностей (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) та мовленнєвих навичок на основі вдосконалення чотирьох основоположних умінь (читання, мовлення, аудіювання, письма). Виділяють три етапи розвитку мовленнєвої діяльності із залученням тексту. На першому передтекстовому етапі має місце формування навичок. На другому етапі відбувається вдосконалення навичок. Третій етап розвитку мовного вміння складається з двох підетапів: а) підетап розвитку підготовленої промови на основі однієї теми; б) підетап розвитку непередготовленої мови на міжтематичній основі. Кожен етап характеризується відповідними вправами, які розглядаються в цій статті. На останньому етапі пропонується застосування однієї з найсучасніших методик викладання іноземної мови проектною роботою, яка допомагає інтегрувати іноземну мову у власну мережу комунікативної компетентності.

Ключові слова: іноземна мова, комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність, вміння, навички, проектна робота.

В статье описаны современные методы преподавания иностранного языка в высших учебных заведениях, которые дают возможность по окончании курса иметь необходимые коммуникативные компетенции (лингвистическую, социолингвистическую и прагматическую) и речевые навыки на основе совершенствования четырех основных умений (чтение, речь, аудирование, письмо). Они позволяют обобщаться на профессиональном и бытовом уровнях. Чтобы выработать данные компетенций, прибегают к использованию зрительной опоры. Выделяют три этапа развития речевой деятельности с привлечением текста. На первом, передтекстовом этапе происходит формирование речевых навыков. На

втором этапе происходит совершенствование этих навыков и их трансформация в речевое умение. Третий этап – этап развития речевого умения состоит из двух подэтапов: а) подэтап развития подготовленной речи на основе одной темы; б) подэтап развития неподготовленной речи на межтематической основе. Каждый этап характеризуется соответствующими упражнениями, которые рассматриваются в данной статье. На последнем этапе предлагается применение одной из самых современных методик преподавания иностранного языка – проектной работы, которая помогает интегрировать иностранный язык в уже сформированную у студентов коммуникативную компетенцию.

Ключевые слова: иностранный язык, коммуникативная компетенция, речевая деятельность, умения, навыки, проектная работа.

Modern tendencies in foreign language teaching at higher education institutions are described in the article, which enables the students to have the necessary communicative skills (linguistic, sociolinguistic and pragmatic) in the field of professional and situational communication and improves four basic language skills (reading, speaking, listening and writing). There are three stages of the development of speech activity with the involvement of the text. The first "pre text" stage is characterized by the speaking skills development. At the second stage speaking skills improvement takes place. The third stage consists of two sub-stages: a) the development of the prepared speech on the basis of the proposed topic; b) the development of unprepared speech on the basis of different proposed topics. Each stage is characterized by the appropriate exercises, which are considered in this article. At the third stage, it is proposed to use project work as one of the most advanced methods of foreign language teaching that helps to integrate foreign language into students' communicative competences.

Key words: foreign language, communicative competence, speech activities, speaking skills, project work.

УДК 81'243:37.016:81–028,31

Бутковська Н.О.,
старший викладач кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції в курсі викладання іноземної мови в закладах вищої освіти передбачають передусім можливість бути активним учасником процесу комунікації та мати необхідні комунікативні спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, що сприяє підвищенню мобільності та конкурентоспроможності майбутнього фахівця на ринку праці й зумовлює новизну і актуальність теми, обраної для дослідження. Під комунікацією розуміють процес усного/письмового спілкування, суть якого

полягає в обміні інформацією та її оцінюванні. Об'єктом дослідження є розвиток у студентів комунікативних компетентностей (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) на основі вдосконалення чотирьох основоположних умінь (читання, мовлення, аудіювання, письма) для забезпечення ефективного спілкування іноземною мовою в академічному та професійному середовищі. Предметом дослідження є оперування мовою в реальному часі в академічному та професійному середовищі, що здійснюється задля формування цілісного й персоналізованого образу світу, розвитку творчої

активності й автономності студента та усвідомлення міжкультурних особливостей представників різних лінгвокультурних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підхід до викладання й вивчення іноземних мов передбачає інтегрований розвиток мовленнєвих умінь для того, щоб підвищити результативність роботи студентів шляхом участі в різноманітних видах діяльності. Цієї проблемою цікавилися П. Бех, Т. Донченко, В. Михайлюк, І. Зимняя, G. Brown. Найважливішим з методичної точки зору питанням якості говоріння як одного з видів мовленнєвої діяльності займалися Н. Креденец, А. Кордонська, B. Dendrinos, M. North.

Невирішеною раніше частиною загальної проблеми є вміння визначити корисність іншомовної інформації з метою її практичного застосування та самостійно формулювати власну думку в межах програмного матеріалу. Ця проблема особливо гостро проявляється в проектній роботі. Метою проектної роботи є підготовка кінцевого продукту іноземною мовою, наприклад, альбому, подання інформації тощо. Проектна робота ідеальна для різнорівневих груп. У процесі проектної діяльності студенти реально спілкуються між собою іноземною мовою. Над цією проблемою працюють такі автори, як Л. Варзацька, О. Авраменко, О. Цимбал, О. Тягло.

Комунікативно-орієнтоване навчання передбачає формування у студентів комунікативної компетенції, тобто здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Складниками комунікативної компетентності є: здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; здатність спілкуватися іноземною мовою як усно, так і письмово, навички міжособистісної взаємодії, тобто знання мовленнєвих засобів, щоб висловитися чітко та коректно, не обмежуючи того, що студент хоче сказати; застосування граматичних структур, що є необхідними для гнучкого вираження відповідних функцій та понять, а також для розуміння і продукування широкого кола текстів в академічній та професійній сферах; ефективно формування комунікаційної стратегії; вміння застосовувати мовленнєві засоби для вираження власної думки; володіння необхідними мовленнєвими навичками з метою розуміння мови; визначення та розуміння важливих проблем для того, щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій [6, с. 40].

Метою статті є розглянути формування у студентів комунікативної компетентності та мовленнєвих навичок для академічної і професійної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Найважливішими з методичної точки зору якості говоріння як одного з видів мовленнєвої діяльності мають бути ситуативність, цілеспрямованість і мотивованість.

Говоріння на рівні вміння – це завжди продукція, а не репродукція готового [1, с. 34–40]. Найкраще розвиток продуктивності говоріння відбувається за допомогою зорової опори. Таким підкріпленням є текст. Враховуючи, що загальний процес засвоєння матеріалу ґрунтується на схемі «навички – мовне вміння», можна виділити три етапи розвитку мовленнєвої діяльності із залученням тексту. На першому передтекстовому етапі має місце формування навичок. Уся робота над мовним матеріалом проходить до пред'явлення тексту, але сам матеріал вилучається саме з нього, згідно з принципом усного випередження на основі вправ іншого змісту, ніж майбутній текст. На другому етапі відбувається вдосконалення навичок. Проводиться робота з текстом, що побудований на матеріалі, який повністю засвоєно на першому етапі. Удосконалення навичок на цьому етапі відбувається у вигляді: а) комбінування матеріалу тексту; б) трансформації матеріалу тексту; в) формування стійкості навичок за рахунок тих, що засвоєні на передтекстовому етапі. Третій етап розвитку мовного вміння складається з двох підетапів: а) підетап розвитку підготовленої промови на основі однієї теми, б) підетап розвитку непередготовленої мови на міжтематичній основі. Знання прийомів оперування з текстом дозволяє вивчаючим опанувати навички й уміння самостійної роботи з текстом і підготовки мовних висловлень різного типу [8].

Передтекстовий етап. Прийоми оперування з матеріалом тексту і відповідні вправи на передтекстовому етапі призначаються для диференціації мовних одиниць і мовних зразків, їхнього впізнання в тексті, тренування скорішої їх семантизації, оволодіння різними структурними матеріалами (словотворчими елементами, видочасовими формами дієслова тощо) і мовним навичками для формування вірогіднісного прогнозування. Розглянемо найбільш цікаві вправи [3].

Вправи на впізнання слова по формальній ознаці, наприклад: знайдіть у тексті слова з визначеним суфіксом чи префіксом і згрупуйте їх за алфавітом; визначить по формальних ознаках, якою частиною мови є виділені слова; прочитайте слова і вкажіть, від яких слів вони утворені; згрупуйте дані слова по загальних ознаках (кореневі, похідні, складні).

Вправи на дізнання слова по семантичній ознаці: заповніть пропуски придатними за змістом словами; знайдіть синоніми, антоніми в ряді даних слів; знайдіть у тексті слова, що відповідають наступним визначенням; знайдіть у запропонованих словах і перекладіть на рідну мову слово (словосполучення), що має визначене значення (подається кілька прикладів, в яких слово вжите в різних значеннях); виберіть із тексту слова, що відносяться до досліджуваної теми [7].

Вправи на розрізнення граматичних явищ: визначить значення і функцію даної граматичної форми і структури в наведеному реченні; пояснить уживання даної граматичної форми; випишіть із тексту досліджувані явища і згрупуйте їх; підкресліть форму дієслів; підкресліть у реченні форму пасивного стану.

Підстановчі вправи: складіть речення зі слів, даних врозрядку; складіть кілька різних речень, користуючись наступними словами; замініть виділену форму за зразком.

Трансформаційні вправи: скоротіть речення, опускаючи придаткове речення; складіть із двох поданих прикладів один; утворіть складнопідрядне речення з приведених простих; розширте речення за рахунок додавання досліджуваної граматичної словоформи; виразіть ту ж думку іншими засобами.

Вправи на прогнозування змісту, що читається: прочитайте заголовок і скажіть, про що буде йти мова в даному тексті; прочитайте перші речення абзаців і визначте питання, які будуть розглядатися в тексті [9].

Текстовий етап. На текстовому етапі передбачається використання різних прийомів витягу інформації і трансформацій структури і мовного матеріалу тексту [5, с. 2–5]. На цьому етапі мають бути такі вправи:

Вправи на згортання тексту: знайдіть у реченні чи групі речень елементи, що несуть інформацію; підкресліть елементи, що несуть важливу (ключову) інформацію; розмістіть речення або абзац по ступеню важливості інформації; вилучіть речення, несуттєві з погляду основної інформації; складіть речення, які залишилися, в послідовності, що відповідатиме тексту; внесіть додаткові скорочення в кожен окремий абзац відповідно до загальної думки, ідеї тексту чи його частини; скоротіть речення, абзаци, окремі частини тексту за рахунок виключення несуттєвої інформації і прокоментуйте ваші дії.

Вправи на цитування: випишіть чи підкресліть основні імена (географічні назви, терміни, визначення, описи, позначення); знайдіть ключові елементи в абзаці, порівняйте і виділіть узагальнюючі слова і твердження; знайдіть перше й останнє речення в абзаці та визначте їхнє значення для основного змісту; знайдіть ключові речення в абзаці та оцініть їхню змістовну цінність; виділіть висновки, тези; визначте змістовну цінність використаних у тексті цитат [2].

Вправи на реконструкцію тексту: складіть речення з поданих ключових слів за зразком; розмістіть розрізнені речення відповідно до логіки викладу матеріалу; розмістіть розрізнені речення відповідно до запропонованої схеми; розмістіть розрізнені речення відповідно за списком поданих ключових слів; складіть висловлення з підкреслених ключових слів (словосполучень, час-

тин речень) в абзаці і тексті за зразком; складіть речення із самостійно обраних ключових фраз; складіть скорочений варіант тексту з 10-ти речень на основі вибору їх із запропонованих 20-ти.

Вправи на перефразовування: замініть слово синонімом за зразком; замініть іменник займенником за зразком; замініть дієслово іншим дієсловом з більш загальним значенням за зразком; замініть слова (частини речень) синонімами; передайте зміст речення, тексту, використовуючи іншу видо-часову форму дієслова; змініть структуру речення, використовуючи антоніми; з'єднайте окремі речення у зв'язне висловлення за допомогою потрібних засобів сполученості за зразком; згрупуйте пункти плану по темах; об'єднайте окремі речення у зв'язне висловлення за допомогою перехідних елементів; з'єднайте абзаци за допомогою засобів з'єднання, необхідних за змістом; сформулюйте ключову думку кожного абзацу; складіть логічний план тексту шляхом формулювання ключової думки кожного абзацу або зв'язування абзаців; розташуйте розрізнені пункти плану відповідно до змісту; відновіть відсутні пункти плану; розширте окремі пункти плану; відтворіть текст за планом, підберіть речення, що найбільш повно відповідають на питання плану [8].

Вправи на виявлення авторського ставлення й оцінки в тексті: виділіть слова, фрази, речення, в яких відображено авторське ставлення до проблеми, що викладається; складіть перелік наявних у тексті засобів вираження авторського ставлення до проблеми, що викладається; виділіть вступні слова «на мою думку», «як мені представляється» тощо; виділіть авторські висновки й умовиводи; змініть виділені засоби вираження авторського ставлення синонімічними словами; переведіть авторську пряму мову в непряму; перекажіть текст, спираючись на засоби вираження авторського ставлення до розглянутої проблеми; перекажіть (відтворіть) частину тексту, виражаючи власне ставлення до розглянутої проблеми [8].

Вправи на узагальнення матеріалу: знайдіть узагальнююче слово для групи слів; співвіднесіть слова в послідовності від найбільш конкретного до найбільш абстрактного; знайдіть ключові фрагменти і підберіть узагальнюючі слова; виділіть узагальнюючі речення в абзаці; узагальніть зміст абзацу за допомогою узагальнюючого слова; узагальніть зміст абзацу на підставі відібраних ключових фрагментів; виділіть речення, в яких містяться висновки; передайте в одному висловленні зміст кожного абзацу; складіть тези до змісту тексту; узагальніть зміст тексту в одному висловленні; зробіть підсумковий висновок або резюме за змістом тексту [7].

Післятекстовий етап. На післятекстовому етапі прийоми оперування спрямовані на виявлення основних елементів змісту тексту.

Вправи на виявлення теми тексту мають бути такими: виявіть слова, що виражають тему в абзаці (зв'язуванню абзаців у тексті); простежте за їхніми змінами; знайдіть фрагменти, що узагальнюють тему абзацу (зв'язування абзаців тексту); об'єднайте фрагменти, в яких узагальнюється тема; сформулюйте тему абзацу (зв'язування чи абзаців тексту), відповідаючи на питання; знайдіть узагальнюючі слова і сформулюйте тему; сформулюйте тему самостійно.

Прийоми, що використовуються для виявлення ідеї: виберіть із тексту епізоди, важливі для розкриття ідеї; оцініть важливість епізодів, їхнє значення для розкриття ідеї; відберіть фрагменти тексту, в яких ідея сформульована автором; відберіть фрагменти, в яких ідея виражена неявно (у підтексті); знайдіть фрагменти, в яких розкривається ідея, виражена в заголовку; перефразуйте авторське формулювання ідеї; згрупуйте фрагменти (факти), що містять ідею тексту; уточніть ключову думку абзацу (зв'язування абзаців, тексту); підтвердіть ідею тексту, виражену автором; дайте власне формулювання ідеї тексту [3].

Вправи на передачу сюжету: оцініть значення зазначеної події епізоду для розвитку сюжету; відберіть найбільш значні епізоди; визначте найбільш важливі сюжетні лінії; об'єднаєте епізоди, що розвивають одну з ліній оповідання; перекажіть сюжет по одній лінії оповідання.

Вправи на складання характеристики персонажів: підберіть прямі авторські характеристики; перефразуйте авторську характеристику; об'єднайте всі обрані уривки, в яких міститься пряма характеристика персонажа, в єдиний текст; дайте відповідь на питання до фрагментів тексту, що містять непряму характеристику персонажа; поставте питання до фрагментів тексту, що містять непряму характеристику персонажа; приведіть аргументи на користь складеної вами характеристики [8].

Проектна робота: може бути використана як заключний від роботи. Існують такі типи проєктів: інформаційні та дослідні (письмові доповіді, класна вистава), оглядові проєкти (класні вистави, що супроводжуються повідомленнями, фотографіями, схемами, різноманітними доповідями оглядового характеру), випуск стіннівок, постановка п'єси, організаційні проєкти, проєкти-презентації, організація роботи англійського клубу, проведення вечорів, КВК, інсценування п'єси тощо. Метод проєктів за способом організації може бути: індивідуальним, парним або груповим. Останній частіше за все використовують на практиці. Метод проєктів допомагає інтегрувати іноземну мову у власну мережу комунікативної компетенції, заохочує застосовувати широкий діапазон комунікативних навичок, дає змогу учням використовувати інші

сфери знань, спілкуватися про власний внутрішній світ, свою країну, свої думки, налагоджує більш тісний зв'язок між мовою та культурою [4, с. 7–9].

Висновки. Протягом усього навчання іноземної мови формуються комунікативні компетентності (лінгвістична, соціолінгвістична і прагматична) на основі вдосконалення чотирьох основоположних умінь (читання, мовлення, аудіювання, письма) для забезпечення ефективного спілкування іноземною мовою в академічному та професійному середовищі. Головною складовою частиною комунікативної компетенції є формування у студентів мовленнєвих навичок для академічної і професійної комунікації. Формування у студентів мовленнєвих навичок найкраще відбувається за допомогою тексту. Існують три етапи розвитку мовленнєвої діяльності із залученням тексту: передтекстовий етап, робота з текстом і післятекстовий етап. Відповідні вправи використовуються на кожному етапі. Вони призначаються для вирішення завдань, пов'язаних із розвитком пізнавальних навичок, умінь самостійно користуватися своїми знаннями, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне та творче мислення. На післятекстовому етапі пропонується застосовувати проектну роботу як одну з найсучасніших методик викладання іноземної мови, що допомагає розвивати у студентів мовленнєві навички та формувати їхні інтелектуальні здібності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех П.І. З позицій комунікативної орієнтації. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2002. № 1–2. С. 34–40.
2. Brown G. *Language and Understanding*. Oxford University Press, 1995.
3. Dendrinos B. *ELT Methods and Practices. Speaking Skills Developing*. Edition: 1.0. Athens. URL: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ENL4> (дата звернення: 11.01. 2019).
4. Варзацька Л. Проектна діяльність у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2012. № 9. С. 7–9.
5. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема *Дивослово*. 2006. № 5. С. 2–5.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004. С. 40.
7. Кордонська А.В. Формування мовленнєвої компетенції студентів. URL: <http://intkonf.org/kordonskav-formuvannya-movlennevoyi-kompetentsiyi-s...> (дата звернення: 04. 01. 2019).
8. Marjorie North. 10 Tips for Improving Your Public Speaking Skills. URL: <https://www.extension.harvard.edu/professional-development/blog/10-tips-improving-your-public-speaking-skills> (дата звернення: 06.01. 2019).